

PROIECTUL IDENTITAR „MOLDOVENESC” DIN RASSM ȘI DEZNODĂMÂNTUL SĂU TRAGIC

Conf. univ. dr. Elena NEGRU,
Institutul de Istorie al AȘM

***Abstract.** The creation of MASSR on 12 October 1924 within the Ukrainian SSR marked the implementation of the project to build a new “Moldovan” identity and culture, distinct from Romanian identity and culture. The stake of this project was to provide a political and cultural basis for the detachment from Romania of part of its territory, the expansion of the so-called “Soviet Moldavian” Nation from MASSR to Bessarabia. Despite the policy of “cultural egalitarianism” in the 1920-30s, the Bolshevik authorities have promoted in MASSR, in comparison to other Soviet republics, a special ethnocultural policy, determined first of all by the aims of the policy of expanding of the proletarian revolution and Sovietization of Bessarabia. Recent researches show that this identity construction project had generated fierce discussions even amongst the initiators of the creation of this entity. The deployment of the project had seen several zigzags according to the political line of the USSR from one stage to the next. Thus, in the years 1924 - 1930, the development of a new “Moldovan” language was envisaged on the basis of the local idiom on the left bank of the Dniester, “enriched” with Russian and Ukrainian words. Also, the policy of “Moldovanization” and “indigenization” was initiated in the administration, culture and education institutions. At the beginning of the 1930s, in the context of the shift in the Soviet political priorities, the transition to the Latin alphabet was ordered, and in the late 1930s, for the same reasons, the Russian language was replaced. The attempt to create, from the Soviet expansionist intentions, of the “Moldovan” nation with a language and culture, distinct from Romanian language and culture, failed in a bloodbath. The Stalinist terror in RASSM in the summer of 1937 and the end of 1938 resulted in the quasitotal decapitation of the political and cultural elites that contributed to the creation of the RASSM, and initiated the linguistic and ethnocultural experiment on the left bank of the Dniester River.*

1. Preliminarii

Crearea, la 12 octombrie 1924, în cadrul RSSU, a RASSM a marcat punerea în aplicare a proiectului de construire a unei noi identități și culturii „moldovenești”, distincte de identitatea și cultura română. Miza acestui proiect era să asigure o bază politico-culturală pentru detașarea de la România a unei părți din teritoriul său, extinderea așa-zisei națiuni „sovietice moldovenești” din RASSM în Basarabia. În pofida politicii de „egalitarism cultural” din anii 1920-1930, autoritățile bolșevice au promovat în RASSM, comparativ cu alte republici sovietice, o politică etnoculturală aparte, determinată, în primul rând, de scopurile politicii de extindere a revoluției proletare și de sovietizare a Basarabiei.

Proiectul identitar „moldovenesc” a demarat în RASSM, într-un context politic creat de unirea, la 27 martie 1918, a Basarabiei cu România, în scopul destabilizării situației din România și al promovării intereselor geostrategice ale URSS în această zonă. După 1918, manifestând ostilitate, URSS a promovat în mod constant o politică de discreditare a statului român. Considerând România un stat imperialist, care, în urma Primului Război Mondial, a ocupat teritoriile străine, URSS a investit în proiectul identitar „moldovenesc” imense resurse politice și propagandistice, subordonând aceluiași scop și organizațiile mișcării comuniste internaționale.

2. Edificarea RASSM și dezbaterile privind vectorul politicii etnoculturale: „moldovenizare” sau „românizare”?

Inițiativa creării unei entități sovietice pe malul stâng al Nistrului, într-o zonă locuită de populație românofonă, a aparținut comuniștilor români emigranți, proveniți din diferite zone ale României, inclusiv din Basarabia. În memoriul „celor 10”, din 4 februarie 1924, nu era vorba de o republică autonomă, ci de o republică sovietică unională, care trebuia să servească drept pol de atracție pentru Basarabia, însă fără a se face referiri la vreo națiune moldovenească sau limbă moldovenească distincte de națiunea și limba română. Comuniștii emigranți români, animați de ideea revoluției mondiale, visau la o Românie sovietică ce să reunească, alături de românii din celelalte zone istorice, și populația românofonă dintre Nistru și Bug.

Conducerea Ucrainei se opunea ideii unei republici sovietice moldovenești, fiind de acord doar cu fondarea unei regiuni sau a unui district autonom. După ce Stalin a încredințat soluționarea acestei probleme conducătorilor ucraineni, organizarea noii entități în stânga Nistrului s-a produs conform scenariului propus de acești lideri. Odată cu instituirea, de către Biroul politic al CC al PC(b)U, la 15 septembrie 1924, a Comisiei organizatorice de pe lângă Comitetul gubernial Odessa al CC al PC(b)U, care avea ca sarcină crearea RASSM, încep discuțiile privind limba moldovenească, interpretată ca ceva diferit de limba română.

Comisia organizatorică, ce avea statut confidențial, număra trei persoane: Grinștein, Badeev, Starfi, toți trei responsabili de acțiuni de spionaj și de subminare a autorităților române din Basarabia pe linia Zakordot-ului și a Cominternului. În august 1924, A. Grinștein, conducătorul ideologic al Comisiei de organizare a RASSM, publica în ziarul *Odesskie Izvestia* un articol în care fundamenta teoria celor două popoare și două limbi diferite – român și moldovenesc și respectiv română și moldovenească –, plecând de la modelul dezvoltării etnolingvistice a rușilor și ucrainenilor¹.

La 22 august 1924, în cadrul ședinței Comitetului de organizare a RASSM, unde s-a discutat problema limbii, s-au conturat două puncte de vedere diferite. I. Badeev și A. Grinștein susțineau că trebuie să se ia cursul spre o limbă simplă și ușor de înțeles, păstrând alfabetul rusesc, dat fiind faptul că limba vorbită în raioanele din stânga Nistrului era diferită de limba română. La rândul lui, Gr. Starfi considera că graiul transnistrean, rusificat și ucrainizat, nu putea fi ridicat la rang de limbă litera-

¹ E. Negru, *Politica etnoculturală în RASS Moldovenească (1924-1940)*, Prut Internațional, Chișinău, 2003, p. 15.

ră, de aceea pleda pentru limba română și grafia latină. Din perspectiva exportului de revoluție în Basarabia, acesta invoca faptul că în provincia respectivă funcționa limba română și alfabetul latin. Dezbaterile privind vectorul politicii etnoculturale în RASSM s-au derulat sub semnul a două tendințe diametral opuse: una „moldovenizatoare”, susținută de liderii de la Moscova și Harkov, care urmăreau deznaționalizarea populației românofone din stânga Nistrului, și alta „românizatoare”, reprezentată de comuniștii emigranți români, care pledau pentru dezvoltarea limbii și culturii moldovenești în strânsă legătură cu limba și cultura română.

Comuniștii emigranți români, membri ai grupului de inițiativă pentru crearea RASSM, indignați de înlăturarea lor de la organizarea republicii și de orientarea politicii lingvistice și culturale, au sesizat forurile superioare de partid de la Moscova și Kiev, precum și cele ale Internaționalei Comuniste, crezând în izbândă. Pe 8 ianuarie 1925, I. Dic, fost secretar al grupului de inițiativă pentru crearea RASSM, adresa membrilor CC și Birourilor Politice ale CC ale PC(b) din Rusia și Ucraina, Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste un memoriu intitulat *Cu privire la construcția culturală în Moldova Sovietică. Contra devierii de rusificare sub drapelul sovietic*². Autorul memoriului, profund marcat de utopia „revoluției mondiale”, sublinia că „problema construcției culturale în Moldova Sovietică este mai întâi o problemă politică a mișcării revoluționare mondiale [...] de soluționarea corectă a căreia va depinde consolidarea influenței sovietice în România” sau „compromiterea ideilor sovietice în masele largi din cealaltă parte a Nistrului și mai departe”³. Greșelile bolșevicilor pe tărâm cultural erau privite ca eventuale înfrângeri politice și diplomatice peste Nistru. Cu argumente istorice convingătoare, I. Dic încearcă să combată teoria celor două popoare diferite, român și moldovean, și să demonstreze că, sub aspect etnografic, moldovenii și românii sunt același popor. Propunerile referitoare la limba națională din RASSM porneau de la necesitatea curățirii „limbii moldovenești” transnistrene de „barbarisme” și asimilării treptate a acesteia cu limba română. „Noi suntem obligați să folosim în stare finită această comoară spirituală (limba română – n. n.), menționa I. Dic, moștenitori ai căreia am devenit, tot așa cum tovarășii ucraineni și ruși folosesc respectivele comori naționale”⁴. Prin argumentele aduse în memoriu, I. Dic spera să determine conducerea bolșevică de la Moscova și Kiev să-și schimbe punctul de vedere, cerând chiar ca conducerea de partid de la Kiev să reexamineze chestiunea cu privire la căile de dezvoltare culturală a RASSM și să anuleze punctele 8 și 9 din hotărârea Biroului Politic al CC al PC(b) din Ucraina de la 19 septembrie 1924.

Aceste cereri ale comuniștilor emigranți români au fost calificate de către N. Skripnik, comisar al justiției din Ucraina, președinte al Camerei Naționalităților a CEC din toată Uniunea, în cadrul ședinței Biroului CC al PC(b) din Ucraina de pe 15 decembrie 1924, drept manifestări imperialiste, iar comuniștii români au fost învinuiți că ar fi „agenți ai ideologiei burgheze românești [...] care țin să asuprească poporul moldovenesc și chiar să determine din timp soluționarea problemei cu privire la alipirea actualei Moldove Sovietice la viitoarea Românie Sovietică”⁵.

² *Ibidem*, p. 18.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, p. 19.

⁵ *Ibidem*, p.19; I. Iațenco, *Unul din momentele istoriei*, în *Moldova Suverană*, 9 octombrie 1990.

Ideea „națiunii moldovenești” nu figura inițial în discursurile sau textele scrise ale promotorilor RASSM. Atunci când liderii ucraineni vor prelua dosarul creării RASSM, proiectul comuniștilor emigranți români va lua o altă turnură, vehiculându-se tot mai insistent ideea națiunii moldovenești, diferită de națiunea română. Începând cu luna august 1924, în adresările, discursurile, documente de partid se fac referiri foarte vagi la națiunea moldovenească.

În memoriul mai sus amintit din 8 ianuarie 1925, I. Dic atenționa în legătură cu „noile descoperiri istorice sau teoria rusificatoare a unor comuniști” despre cele două națiuni diferite, calificată de el drept teorie „infirmă” „suptă din deget”. I. Dic era conștient că această așa-zisă teorie a fost validată de conducerea Ucrainei dintr-un calcul și interes politic față de teritoriul românesc din dreapta Prutului. I. Dic nu confunda statul cu națiunea și arăta că, deși Basarabia nu a participat la unirea Principatelor Române în anul 1859, din punct de vedere etnografic, moldovenii și românii aparțineau unuia și aceluiași popor și se raportau, din punct de vedere politico-juridic, tot așa cum elvețienii de origine germană, italiană sau franceză se raportau la Germania, Italia și Franța sau tot așa cum valonii și flamanzii din Belgia se raportau la Franța și Olanda.

În cadrul Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste, N. Skrîpnik, membru al CC al PC(b) din Ucraina, își impune punctul de vedere și cere formarea unei Comisii basarabene care să dezbată în cadrul plenarei a V-a a Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste (din 3-5 aprilie 1925) problema privind moldovenizarea sau românizarea muncii de partid din Basarabia. Formată din 8 membri (Frunze, Boguki, Neyrat, Skrîpnik, Badeev, Tkacenko, Kolarov și Bela Kun) adepți ai punctului de vedere ucrainean, sus-numita comisie adoptă o rezoluție privind Basarabia. N. Skrîpnik cere Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste ca printr-o rezoluție să recunoască că „poporul moldovenesc este un popor distinct cu o limbă aparte”⁶. Chiar dacă la ședințele acestei comisii au fost invitați, cu vot consultativ, Al. Bădulescu, reprezentant al CC al PC(d) din România, și Ecaterina Ralli-Arbore, care s-au opus acestor idei, teoria despre „națiunea moldovenească” este fixată drept dogmă oficială și de către Comitetul Executiv al Internaționalei Comuniste.

Oponenții emigranților români, pentru a da consistență teoriei despre națiunea moldovenească au inventat, ad-hoc, conceptul de mișcare națională în Basarabia și stânga Nistrului. Rezoluția Plenarei a V-a a CE al Internaționalei Comuniste din 26 aprilie 1925 menționează existența unei „mișcări național-revoluționare moldovenești” în Basarabia, cerându-i PC(d)R să susțină „aspirațiile naționale ale moldovenilor care se consideră un popor aparte de cel român și limba lor – o limbă aparte, distinctă de limba română, și să lupte împotriva burgheziei române, care nega dreptul „națiunii moldovenești” la existență”⁷. În pofida opoziției comuniștilor emigranți români din URSS și a reprezentanților PC(d)R în Comitetul Executiv al Internaționalei Comuniste, „proiectul identitar îngust moldovenist, sub lozinca moldovenizării”⁸ capătă amploare în cursul anului 1926. Plenara din noiembrie 1927 a Comitetului

⁶ Gh. E. Cojocaru, *Cominternul și originile „moldovenismului”*. Studiu și documente, Civitas, Chișinău, 2010, p. 57.

⁷ Gh. E. Cojocaru, *op. cit.*, p. 64.

⁸ *Ibidem*, p. 77.

moldovenesc regional al PC(b)U marchează victoria cursului „moldovenist” al cărui corolar era inventarea unei limbi și a unei identități „moldovenești”.

După ce la sfârșitul anului 1924 a fost enunțată teza privind construcția socialismului într-o singură țară, este revizuită și lozinca privind exportul de revoluție, iar RASSM i se atribuie rolul de cap de pod exclusiv în Basarabia. În cele din urmă, adepții lui I. Dic sunt anihilați, iar sectorul român al Universității Minorităților Naționale din Vest este divizat și reorganizat în sector moldovenesc și român. Astfel, punctul de vedere al moldovenizatorilor căpătă întâietate.

O primă încercare de a pune în aplicare proiectul de creare a „limbii moldovenești” este întreprinsă de G. I. Buciușcanu (pe atunci comisar al poporului pentru învățământ). Gramatica „limbii moldovenești” pe care o alcătuiește în anul 1925 va fi suprimată pe motiv că „autorul a utilizat normele ortografice și terminologia tradițional moldovenească de până la revoluție – adică românească”⁹. Disputele dintre cele două grupări („moldovenizatori” și „românizatori”), cât și lipsa unității de opinie în această problemă au tergiversat realizarea urgentă a proiectului.

Plenara a V-a din septembrie 1926 a Comitetului moldovenesc regional al PC(b)U a confirmat „justețea” cursului referitor la „dezvoltarea limbii populare moldovenești în care vorbește poporul moldovenesc”, exprimând, în același timp, insatisfacția în ceea ce privește felul de realizare a acestuia. În scopul înlesnirii lucrului de inventare a noii limbi, aceeași plenară preconizează înființarea unui „centru academic în RASSM”¹⁰.

La sfârșitul lunii decembrie 1926 a fost inaugurat Comitetul Științific Moldovenesc, cu o secție lingvistică condusă de L. A. Madan, avându-i în calitate de colaboratori pe I. F. Goian, A. G. Ignatovici, G. I. Buciușcanu ș. a. Până la momentul înființării acestei instituții, L. Madan reușise să realizeze unii pași în opera de plasmuire a „limbii moldovenești”. Astfel, în vara lui 1926, la cursurile de pregătire a învățătorilor moldoveni, L. Madan predă „limba moldovenească” conform normelor gramaticale elaborate de el însuși. În noiembrie, el prezenta Comisariatului Poporului pentru Învățământ *Proiectul schimbărilor în gramatica limbii moldovenești*. La elaborarea „limbii moldovenești”, deosebită de limba română, L. Madan pornea de la ideile teoretice ale lui N. Marr despre „caracterul de clasă al limbii”, afirmând că „limba moldovenească literară” a apărut odată cu formarea RASSM.

Concomitent, în RASSM sunt declanșate discuții contradictorii atât pe marginea ortografiei, cât și a alfabetului, chiar în tabăra celor care susțineau linia politică de creare a unei noi limbi. Unii pledau pentru crearea „limbii moldovenești” doar pe baza graiului moldovenilor din RASSM, deci, pentru rusificarea completă, ceilalți optau și pentru graiul moldovenilor din centrul Basarabiei, încercând, deci, să păstreze unitatea lingvistică a moldovenilor din RASSM și Basarabia, ca o premisă esențială pentru refacerea în viitor a unității politice.

Încă la Conferința a IV-a a Comitetului moldovenesc regional al PC(b)U din 10-16 noiembrie 1927, V. Holostenko, în raportul său *Despre rezultatele și perspectivele*

⁹ E. Negru, *op. cit.*, p. 26.

¹⁰ *Ibidem*, p. 10.

politicii naționale, plecând de la perspectiva ocupației Basarabiei de către URSS, sublinia că cei care înfăptuiesc „construcția național-culturală în RASSM nu trebuie să uite în niciun caz perspectivele pe care le avem în Basarabia, pentru că granița noastră este nu Nistrul, ci Prutul. De aceea lucrul nostru în acest domeniu trebuie să fie proiectat în așa fel ca să nu ne izolăm în acest teritoriu pe care îl avem acum, dar să ținem cont de faptul că în viitor lucrul în domeniul construcției naționale va fi înfăptuit și printre moldovenii din Basarabia”¹¹.

Noua ortografie și alfabetul rusesc nu confereau încă destulă „originalitate”, precum și caracter independent „limbii moldovenești”. Pentru aceasta era nevoie de a crea un lexic nou, deosebit de limba română.

Într-un raport din 1930, care urma să fie prezentat Comisiei moldo-ucrainene de pe lângă Academia de Științe din Ucraina, L. Madan menționa despre felul în care avea loc îmbogățirea „limbii moldovenești” prin cuvinte noi. „Noi formăm cuvinte în primul rând de la rădăcini moldovenești. Luăm sufixele cele mai caracteristice pe care le folosim în limba moldovenească, deosebit de limba română. Apoi luăm cuvinte rusești și ucrainești sau care s-au încetățenit la noi și pe care le folosim ca pe ale noastre. Acceptăm și cuvinte internaționale. Cuvintele care-s acceptate în toate limbile, noi le introducem treptat. Depinde spre cine ne orientăm”¹².

Analiza sumară a fondului lexical al „limbii moldovenești” confirmă cele afirmate de autorul raportului. În bună parte, el era alcătuit din cuvinte cu rădăcini rusești la care erau alăturate sufixe românești, cum ar fi: *boleti* > *bolesc*, *iskusstvo* > *iscusnișie*, *realno* > *realnic*, *culturno* > *culturnic*. La fel, și din cuvinte traduse din rusește fără discernământ: *sobranie* > *îngrămădire*; *iazikoznanie* > *limboștiinți*; *gosudarstvennii* > *statnic*; *prostoi* > *împrostit*; *vodorod* > *apariu*; *ciugunno-liteinii zavod* > *zavodu di turnat șeaun*; *tekușcie dela* > *tregghi curgătoare*; *udarnii meseaț* > *luna lojitoari*.

Nu poate fi subestimat nici locul cuvintelor inventate pentru care existau echivalente românești: *povtoriti* > *a dădăori*; *kacestvennii* > *cumătățâinic*; *kolicestvennii* > *câtâmnice* ș. a. Mulți termeni internaționali erau înlocuiți cu alții, „moldovenești”: *barometru* > *aeromăsurător*; *aeroplan* > *sângurzburător*; *automobil* > *sângurmergător* ș. a.

Realmente, „limba moldovenească” din RASSM reprezenta o creație absurdă din punct de vedere practic, dar și nepopulară, pentru că nu era înțeleasă de cei pentru care era creată, de „poporul moldovenesc”. Lucru confirmat chiar și de comuniștii locali Em. Bagrov și P. Corneliu¹³.

L. Madan raporta cu satisfacție la ședința Comitetului Științific Moldovenesc din 14 februarie 1930 că în privința „limbii moldovenești” „...avem rezultate și realizări concrete în sensul cristalizării literaturii noastre în dialect moldovenesc, în limba vie a poporului moldovenesc”, în pofida faptului că „...cu 4-5 ani în urmă era o atitudine sceptică și total neclară”¹⁴. Organele de partid din RASSM erau și ele mulțumite de unele realizări ale Comitetului Științific Moldovenesc, în special ale secției lingvistice.

¹¹ *Ibidem*, p. 11.

¹² *Ibidem*, p. 31.

¹³ *Ibidem*, p. 31.

¹⁴ *Ibidem*, p. 32.

Tocmai în această perioadă de „apogeu” pentru „dezvoltarea limbii moldovenești” se va produce o schimbare a priorităților în politica lingvistică din RASSM. O dată cu adoptarea hotărârii Biroului Comitetului moldovenesc regional al PC(b)U din 2 februarie 1932, care prevedea trecerea scrisului moldovenesc la grafia latină, „limba moldovenească” în varianta creată de L. Madan suferă un temporar eșec.

Așadar, transpunerea în viață a proiectului identitar „moldovenesc” a generat discuții acerbe chiar în rândurile inițiatorilor creării acestei entități, ceea ce demonstrează că scopurile politice au prevalat în raport cu interesele de ordin etnic și cultural. Pe de altă parte, nici chiar pe parcursul desfășurării lui, acest proiect nu a avut un caracter unitar, cunoscând mai multe zigzaguri în funcție de linia politică a URSS de la o etapă la alta. Astfel, în anii 1924-1930 proiectul viza dezvoltarea unei noi limbi „moldovenești” pe baza graiului local din stânga Nistrului, înșesate cu rusisme și ucrainisme. De asemenea, în conformitate cu „egalitarismul cultural” declarat, a fost inițiată politica de „moldovenizare” și „indigenizare” în administrație, instituții de cultură și învățământ. La începutul anilor 1930, în contextul modificării priorităților politice sovietice, se ordonă trecerea la alfabetul latin, studierea lui devenind o sarcină politică de primă importanță. Documentele de arhivă demonstrează că acest proiect identitar a fost unul ambiguu, care, pe de o parte, reclama necesitatea „moldovenizării” și „indigenizării”, iar pe de altă parte urmărea să distrugă, sub paravanul luptei împotriva „naționalismului burghez moldovenesc” sau, mai târziu, a „românizatorilor”, tot ceea ce nu corespundea intereselor rusificării.

3. Represiunile împotriva elitei politice și culturale din anii 1930

În prima jumătate a anilor 1930, Stalin și anturajul lui procedează la suprimarea relativului liberalism lingvistic și cultural din anii 1920, considerând că acesta nu numai că nu contribuie la apariția „omului nou”, a culturii noi, „naționale prin formă și socialiste prin conținut”, la întărirea coeziunii statului sovietic, ci, dimpotrivă, stimulează renașterea „tendințelor localiste” și a „spiritului național”. Cadrele băștinașe din republicile neruse, crescute și promovate în condițiile puterii sovietice, ca și cele vechi, burgheze, s-au dovedit deci „contaminate” de același spirit „naționalist”.

În baza acestor rezultate, în special după cazul „naționaliștilor ucraineni”, Stalin nu mai considera, din 1934, drept „pericol principal” pentru existența URSS „șovinismul velicorus”, ci „naționalismul burghez local”. În același timp, liderul statului sovietic a dezavuat metodele bazate pe educație și convingere a cadrelor, utilizate din considerente tactice pe parcursul anilor 1920, recurgând la teroare și represii, ca modalitate principală de edificare a socialismului, dar și pentru a-și lichida concurenții și rivalii politici¹⁵.

În iunie 1933, Plenara CC al PC(b) din Ucraina a condamnat „devierea naționalistă” din conducerea de partid a acestei republici și a hotărât să dea o „lovitură decisivă împotriva naționalismului ucrainean”. Înviniurile aduse de către participanții la plenară lui N. Skrîpnik, bolșevic din vechea gardă leninistă, fost comisar al poporului pentru învățământul public din Ucraina, că a „revizuit teoria marxist-le-

¹⁵ *Ibidem*, p. 115.

ninistă” în problema națională, pledând pentru „național-bolșevism”, „derusificare”, „ucrainizare”, „idealizând rolul partidelor mic-burgheze naționaliste” etc., l-a determinat pe acesta să se sinucidă¹⁶. După răfuirea cu „proeminentul teoretician și istoric al comunismului ucrainean” a urmat un val de represiuni împotriva oamenilor de cultură și știință care, în anii 1923-1930, contribuiseră la înființarea unor puternice școli naționale în domeniul literaturii, lingvisticii, artei, istoriei (M. Hrușevski, M. Iavorski, M. Hvilovîi ș. a.)¹⁷.

Atacurile organelor de partid din RASSM împotriva așa-zisului naționalism moldovenesc s-au derulat după aceeași schemă, formulându-se acuzații similare ca și împotriva „naționaliștilor” ucraineni. La fel ca și în Ucraina, epurările au început în instituțiile care se subordonaseră lui N. Skrîpnik: Comitetul Științific Moldovenesc, Comisariatul Popular pentru Învățământul Public, Editura de Stat, unele instituții de învățământ. „Comitetul Științific Moldovenesc, s-a menționat la Conferința a IX-a a Comitetului Regional de Partid din ianuarie 1934, care trebuia să devină principalul centru teoretic al acțiunilor noastre culturale în Moldova, s-a dovedit a fi, pur și simplu, un adăpost legal pentru contrarevoluționari, pentru agenții siguranței [...]. Acest Comitet Științific în frunte cu Ocinski, Madan, Dumitrașcu [...] a fost transformat într-o cetate a acestora, într-un mijloc de luptă împotriva partidului [...], a conducerii de partid”¹⁸. La conferință s-a remarcat, de asemenea, că în Editura de Stat și în Comisariatul Popular pentru Învățământul Public „au pătruns elemente dușmănoase diversioniste”, care desfășoară acțiuni „de compromitere și frânare a construcției național-culturale, de discreditare a politicii naționale leniniste”¹⁹.

De pe urma campaniei împotriva „naționalismului moldovenesc” din vara anului 1933 au avut de suferit instituții și persoane care, în anii 1924-1931 au contribuit la realizarea proiectului bolșevic, proletcultist de creare a unei noi limbi și culturi „moldovenești” independente de cultura și limba română.

O dată cu trecerea RASSM, în februarie 1932, la grafia latină, persoanele respective s-au opus liniei partidului spre latinizare. În noua conjunctură politică, așa-zisii originaliști, în frunte cu L. Madan, au fost învinuiți că „au inventat cuvinte noi, adeseori absurde, care nu erau asemănătoare cu cele create de revoluție, pentru a rupe astfel legăturile poporului moldovenesc cu popoarele Uniunii Sovietice, pentru a izola limba muncitorilor moldoveni din țara noastră (RASSM – n. n.) de limba muncitorilor de pe cealaltă parte a Nistrului”²⁰. „Această linie a originaliștilor, s-a subliniat la Conferința a IX-a a Comitetului Moldovenesc Regional de Partid, a coincis într-un tot cu linia naționaliștilor ucraineni [...], naționalismul ucrainean în frunte cu Skrîpnik a fost animatorul naționalismului moldovenesc”²¹.

¹⁶ H. Kostiuk, *Stalinist Rule in the Ukraine. A Study of Decade of Mass Terror (1929-1939)*, Munich, 1960, p.38.

¹⁷ E. Negru, *op. cit.*, p. 109.

¹⁸ *Ibidem*, p. 110.

¹⁹ Arhiva Organizațiilor Social-Politice a Republicii Moldova (AOSPRM), F. 49, inv. 1, dos. 2461, f. 12.

²⁰ E. Negru, *op. cit.*, p. 110.

²¹ *Ibidem*.

Rezultatul campaniei din vara anului 1933 a fost destituirea președintelui Comitetului Științific Moldovenesc, I. Ocinski, acuzat că ar fi permis pătrunderea elementelor dușmănoase în această instituție și că ar fi dezorganizat lucrul acesteia. A urmat izgonirea celorlalți membri ai Comitetului Științific Moldovenesc: Madan, Dumitrașcu, Goian, Gordinski, Ignatovici ș. a. În ianuarie 1934, aceștia nu mai lucrau, fiind închiși la GPU²².

Dintr-un șir mai lung de arestări, procese, asasinat politice, care s-au produs în URSS în a doua jumătate a anilor 1930, un impact deosebit asupra vieții politice și naționale din republicile sovietice (inclusiv din RASSM) l-a avut „cazul Buharin-Rîkov”²³. Plenara CC al PC(b) din toată Uniunea desfășurată între 23 februarie și 5 martie 1937 i-a exclus pe Buharin și Rîkov din partid și din calitatea de membri-supleanți ai Biroului Politic al CC al PC(b) din toată Uniunea pentru complicitate la activitatea „teroristă”, „diversionistă”, de „spionaj” a „centrului troțkist”, iar dosarul lor a fost remis NKVD²⁴.

Trasând drept „sarcină principală” „distrugerea definitivă a agenților troțkiști germano-japonezi”, această „plenară istorică” a declanșat în URSS un nou val de represiuni în masă împotriva intelectualilor, liderilor de partid, a înalților funcționari de stat etc. A fost vorba de apogeul politicii staliniste de represiuni politice, care a bătut toate recordurile cunoscute în istorie după numărul celor condamnați la moarte (în 1937 s-au pronunțat 353.680 sentințe capitale)²⁵.

Adunarea activului Comitetului Moldovenesc Regional de Partid și a Organizației Orășenești Tiraspol a PC(b) din Ucraina din 15-16 martie 1937 a aprobat hotărârile Plenarei CC al PC(b) din toată Uniunea din 23 februarie - 5 martie 1937 și a cerut ca „toate sectoarele construcției național-culturale (din RASSM – n. n.) să fie întărite cu cadrele cele mai bune și cele mai de încredere”²⁶.

Același apel era lansat și în raportul primului-secretar al Comitetului Moldovenesc Regional al PC(b) din Ucraina, Z. Siderski, la Conferința a X-a a Comitetului Moldovenesc Regional de Partid din 12-15 mai 1937. Constatând că pe tărâmul cultural din RASSM au pătruns „destui” „spioni”, „troțkiști”, „naționaliști burghezi”, „agenți ai burgeziei românești”, liderul de partid menționa că „noi nu i-am distrus definitiv pe naționaliștii burghezi și pe agenții lor (în 1933-1934, când în RASSM s-a început, de fapt, campania împotriva „naționalismului moldovenesc burghez” – n. n.). Ei se manifestă încă activ [...]. E timpul ca bolșevicii din Moldova să-i demaște hotărât pe acești agenți culturali de la seminarele teologice basarabene și, în general, să le închidă accesul la construcția culturală [...]. E timpul să educăm cadrele noastre, iar procesul construcției culturii naționale să-l luăm în mâinile noastre”²⁷.

În timpul lucrărilor Conferinței a X-a a Comitetului Moldovenesc Regional de Partid, ședința Biroului acestuia din 14 mai 1937 a aprobat hotărârea CC al PC(b) din

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, pp. 115-116.

²⁵ *Ibidem*, p. 116.

²⁶ AOSPM, F. 49, inv. 1, dos. 3610, f 91.

²⁷ E. Negru, *op. cit.*, p. 116.

Ucraina de la 13 mai 1937 de „a-l rechema pe G. I. Starfi (președintele Consiliului Comisarilor Poporului din RASSM – n. n.) la dispoziția CC din Ucraina”.

Deja la 8 iulie 1937, același birou a decis să-i excludă din partid și să-i concedieze din posturi pe „dușmanii poporului” G. I. Starfi, E. P. Voronovici, președinte al Comitetului Executiv Central din RASSM, M. I. Gaițan, președinte al Consiliului Sindicatelor din RASSM, D. G. Prestescu, șef al secției cultură și propagandă a Comitetului Moldovenesc Regional de Partid, M. M. Osadci, secretar al ULCT, B. M. Garber, redactor-șef al ziarului *Soțialisticeskaia Moldavia*, M. I. Gruman, redactor-șef al ziarului *Moldova Socialistă*, C. S. Almazova, rector al Școlii Superioare Agricole de Partid.

Totuși, Plenara Comitetului Moldovenesc Regional de Partid din 9 iulie 1937 constata (ca reacție la hotărârile Plenarei CC al PC(b) din toată Uniunea și a celei a CC al PC(b) din Ucraina, care s-au ținut în iunie 1937) că „în organizația moldovenească de partid încă nu s-a început cu adevărat lucrul în direcția lichidării consecințelor diversiuilor [...] de pe frontul construcției național-culturale” (edificatoare în acest sens a fost considerată demascarea și demiterea „foarte târzie” a lui G. I. Starfi). De aceea, biroul și comitetele raionale au fost obligate „să continue cu o intensitate și mai sporită acțiunile de demascare a dușmanilor-spioni, troțkiști, a celor de dreapta și a tot felul de naționaliști, mobilizând pentru aceasta întreaga organizație de partid și pe fiecare comunist în parte”²⁸.

Curând după aceasta, pe 13-17 iulie 1937, o comisie specială organizată de către Comitetul Moldovenesc Regional de Partid (Țaranov, Hriplivii, Șinkariuk, Ivanov, Te-reșcenko, Șklearuk) au efectuat un control la Editura de Stat. Directorul instituției, M. Baluh, a fost acuzat că a constituit un grup de „troțkiști” și „naționaliști” din rândul traducătorilor și redactorilor, care au „românizat limba moldovenească”. Drept urmare, M. Baluh, I. Oborocea, redactorul-șef al editurii, S. Soloviova, șefa secției de literatură moldovenească originală, au fost excluși din partid, concediați, iar apoi arestați. Aceeași soartă au avut-o redactorii și traducătorii: Ploieșteanu, Petraru, Stroe, Vasilenko, Corneliu, Filimonov (Filimon), Țiganu, Constantinescu ș.a.

Conform hotărârii Biroului Comitetului Moldovenesc Regional de Partid din 22-24 iulie 1937, au fost destituiți din funcții Pagul, președintele Comitetului de Radiodifuziune din RASSM, Codrescu, secretarul organizației de partid de la aceeași instituție, S. Soloviova, împuțernicitul Comitetului de Stat pentru Cenzură (Lit) de pe lângă Comitetul de Radiodifuziune, T. Malai, scriitor și redactor. Vina acestora o aflăm din aceeași sursă: „La Comitetul de Radio din Moldova au avut loc numeroase ieșiri antisovietice dușmănoase, în special în vremea transmiterii hotărârii Tribunalului în afacerea bandei centrului contrarevoluționar-troțkist și în afacerea spionilor Tuhacevski, Iakir ș. a., care s-au exprimat prin transmiterea muzicii de doliu după prezentarea hotărârii Tribunalului”²⁹. Or, Comitetul pentru Radiodifuziune din Ucraina dăduse indicații clare ca „în zilele când aveau loc procese și după pronunțarea sentinței să fie transmisă numai muzică veselă”²⁹.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, p. 116.

Din iunie și până la începutul lunii august 1937, au fost excluși din partid și arestați numeroși lucrători din învățământul superior: A. N. Pohinin, rector al Institutului Pedagogic din Tiraspol, A. Dâmbul, profesor la catedra de „limbă moldovenească” de la același institut, I. A. Bihman, comisarul poporului pentru învățământul public etc. Toți erau acuzați de „naționalism burghez” și de „românizare a limbii și culturii moldovenești”.

Tot atunci a început prigonirea scriitorilor din RASSM, deși aceștia participaseră activ la experimentele lingvistice și literare inițiate de partid. Spre sfârșitul lunii septembrie 1937, activau doar doi din cei șapte membri titulari ai Uniunii Scriitorilor Sovietici din RASSM (I. Canna și I. Cornfeld). Ceilalți, printre care și președintele Uniunii Scriitorilor D. Milev, au fost arestați, iar ulterior unii din ei – condamnați la moarte. Același destin l-au avut și alți scriitori care nu erau membri ai organizației literare din RASSM: T. Malai, I. Corcinski, I. Vasilenco, P. Sanduța, T. Săteanu ș. a.

La 7 august 1937, primul-secretar al Comitetului Moldovenesc Regional de Partid din RASSM, V. Z. Todres, expedia „tov. Malenkov” o „scrisoare informativă despre primele rezultate privind demascarea dușmanilor în ultimele două luni”.

În prezent, remarca V. Z. Todres, „activitatea se desfășoară [...] în așa fel, încât sper ca în timpul apropiat să descoperim un grup nu mai puțin numeros de dușmani”. Lista „dușmanilor poporului” întocmită de V. Z. Todres, spre deosebire de celelalte documente menționate mai sus, conține și o serie de nume noi. În plus, este specificată și vina fiecăruia din ei, iar în cazul când erau originari din alte părți – și țările de unde proveneau. După cum se poate constata, ultimul factor a fost hotărâtor pentru arestarea, iar apoi și condamnarea multor lucrători culturali din RASSM.

În RASSM, încă la începutul anilor 1930, s-a invocat necesitatea efectuării epurărilor și debarasării de „naționaliștii moldoveni burghezi”, ca urmare a campaniei împotriva „naționaliștilor ucraineni burghezi” din 1928-1929. Dar, până în vara anului 1933, în afară de schimbarea lui L. Madan din postul de președinte al Comitetului Științific Moldovenesc și numirea lui în calitate de secretar științific la aceeași instituție, după cum reiese din documentele descoperite până acum, aici, spre deosebire de Ucraina, nu s-au întreprins alte acțiuni. Din iulie 1933, după Plenara CC al PC(b) din Ucraina, care s-a răfuit cu conducerea „naționalistă” a acestui partid, organele bolșevice din RASSM îi înlăturau pe „moldovenizatorii originaliști”, a căror „linie lingvistică”, în condițiile trecerii la grafia latină, nu mai convenea organelor de partid de la Kremlin și, drept urmare, nici celor din stânga Nistrului. Pentru promotorii centralismului și rusificării de la Moscova și din RASSM, exemplul Ucrainei era edificator, ca să mai permită sublinierea „originalității moldovenești”, chiar și într-o formă primitivă. Se pare, totuși, că „originaliștii” din RASSM au fost persecutați nu atât pentru orientarea și conținutul activității lor, cât pentru originea lor socială și pentru faptul că erau tutelați ori întrețineau legături cu „naționaliștii ucraineni”. Pentru a se debarasa de „originaliști”, conducerea de partid din RASSM a preluat argumentele „românizatorilor”, reproșându-le primilor orientarea spre izolarea și separarea moldovenilor din RASSM de cei din Basarabia. Pe de altă parte, liderii politici din RASSM s-au împotrivit și apropierea culturale și lingvistice eficiente a tuturor

moldovenilor, înlăturându-i și învinuindu-i pe „românizatori” că doresc să înlocuiască conducerea bolșevică cu una „burghezo-naționalistă”. Înlăturarea „românizatorilor” a început în ianuarie 1934, în special după Conferința a IX-a a Comitetului Moldovenesc Regional de Partid, care a extins învinuirile de „naționalism burghez moldovenesc” și asupra așa-numiților românizatori. A fost vorba doar de începutul luptei împotriva „românizatorilor”, care a continuat, mult mai tragic, în anii 1937-1938. Campania din 1933-1934 împotriva „naționalismului moldovenesc” a permis forțelor centraliste și rusificatoare să înlătore o parte din adversarii lor politici și să-și extindă puterea, pregătind astfel terenul pentru distrugerea definitivă a anti-centraliștilor și anihilarea oricăror tendințe naționale din RASSM. Ținta represiunilor politice din vara anului 1937 din RASSM au fost emigranții comuniști din România și Basarabia, activiștii de partid și oamenii de cultură din stânga Nistrului, în special promotorii „latinizării” și adepții unității etnoculturale a românilor din RASSM, Basarabia și România. Demascatori au fost rusificatorii, adepți ai „independenței” lingvistice și culturale a moldovenilor din RASSM, printre care aflăm mulți emigranți comuniști din Basarabia. Deja în toamna anului 1937, adepții rusificării din Basarabia, RASSM și alte regiuni ale URSS, chiar și unii care contribuiseră nemijlocit la demascarea și arestarea „românizatorilor”, s-au pomenit ei înșiși în rolul de victime.

Spre deosebire de alte republici din URSS, componența națională a elitei politice și culturale din RASSM era foarte eterogenă. Acest fapt a condiționat condamnarea, în afară de moldovenii din Basarabia și RASSM, și a multor evrei, ruși, ucraineni. Deși emigranții comuniști din România și Basarabia, în special evrei, au avut viziuni opuse în problema „construcției” lingvistice și culturale din RASSM, ei au rămas loiali și devotați „patriei socialismului”. În pofida acestui fapt, și unii, și alții, au avut parte de același sfârșit tragic și sângeros.

După cum au remarcat mai mulți cercetători, scopul represiunilor staliniste din anii 1930 a fost distrugerea elitelor naționale care au contribuit, în anii 1920, la o anume renaștere națională. „Dacă în întregul URSS aceste epurări par să lovească orbește, sublinia Helène Carere d'Encausse, la periferie rațiunea lor este evidentă. Ele permit distrugerea sistematică a vechilor elite și a elitelor instaurate în anii '20. În ajunul războiului, consecința epurărilor este clară. Stalin face loc unei noi elite care va întrupa o nouă concepție a relațiilor dintre națiunile Uniunii Sovietice, o concepție vădit inegalitară, reluare a trecutului imperial. Este concepția unei federații de inegali, care nu se va declara oficial decât în 1945”³⁰.

³⁰ H. Carere d'Encausse, *Victorieuse Russie*, Paris, 1992. pp. 61-65.